

## זכר צדיק לברכה

אין עושין נפשות לצדיקים, דבריהם הן הן זכרונם.  
(ירושלמי סקלים)

**בחדש חתני אלול**, נמלאה תקופת השנה הראשונה להסתלקות רבה של ירושלים, נשיא ארץ הקודש ורבן ומאורן של ישראל, גאון הדור וצדיק יסוד עולם, פאר חמדת ישראל וקדושו, הכהן הגדול מורנו ורבנו מרן אברהם יצחק הכהן קוק וצוק"ל, הגאב"ד דעה"ק ירושלים וראש הרבנים לארץ ישראל. עברה שנה מיום שנשבה ארון הקודש, חלפה תקופת שנה מאז שהורם הנזר והוסר עטרת תפארת ישראל, ועדיין כנסת ישראל שרויה באבלותה; ספוגת-צער ורווית-יגון על האבדה הגדולה ללא תמורה, אין תנחומין, כי גדול כים שברה! הפצע העמוק טרם הגליד, המכה האיומה עודנה טריה, כל בית ישראל מבכה את השרפה הגדולה אשר שרף ד'.

רק נחמה אחת לנו, נטף תנחומים בכוס היגונים של עם ישראל; הירושה הרוחנית הגדולה אשר השאיר אחריו ברכה רבנו ומאורנו זצ"ל לעם ישראל; אוצרות כבירים ונשגבים של תורה מוסר ויראת שמים, שהם שכיות חמדה לכל בית ישראל. ודבריו—המון אוצר ספריו וכתביו הקדושים בהלכה ואגדה, בדברי מוסר והגיוני דעה ומחשבה, בעמקי רעיונות בדרוש מחקר וקבלה, בהדרכת הכלל והפרט בהוראות לצבור וליחיד בעבודת ד' וקיום מצותיו—הן הן זכרוננו, זכרון קודש לעם קדוש ולדורות הבאים, ואור תורתו הולך וזורח הולך ומאיר את כל בית ישראל, ולאורו נסע ונלכה, ובזה ננחם.

כפי שפרסמנו מכבר, היה בדעתנו להקדיש, לתקופת השנה, חוברת מיוחדת לכבודו ולזכרוננו של רבנו גאון ישראל זצ"ל, שתכליל בין השאר: הערכה שלמה ומקיפה על אישיותו הנאצלה והנערצה, תולדתו וקורות ימי חייו, פעולותיו הכבירות ומעשיו הגדולים והנשגבים להרמת קרן התורה וחזוק הדת והיהדות, עבודתו בקודש לתחיית הקודש, ישראל והארץ, ערך ספריו הרבים והחשובים, אמרות טהורות, שיחות פתגמים ואמרי קודש של רבנו הקדוש זצ"ל, ארחות צדיק; ספורים ומעשיות מדרכו והלכו בקודש של אותו גאון וצדיק זצ"ל, ועוד ועוד. כל זה החלטנו בתחלה להקדיש בחוברת מיוחדת, שהיתה צריכה להופיעה בחדש זה (אלול), במלאת השנה הראשונה להסתלקות רבנו זצ"ל, אולם לדאבון לבנו תכסו עלינו המאורעות המחרידים בארצנו הק', די ירחם על עמו וארצו ומפאת המצב העגום והשעה הטרופה לא היתה לנו, לצערנו, היכולת והאפשרות, גם מסבות טכניות, לסדר את כל החומר חרב כדי הדפסת חוברת מיוחדת בזמנה, אנו מפרסמים בחוברת זו רק מאמרים אחדים מגאוני וגדולי אה"ק שליט"א, לכבודו ולזכרוננו של אותו גאון וצדיק זצ"ל.

זכותו תגן עלינו ועל כל ישראל.

המערכת

## עטרת ישראל

לכבוד מערכת הירחון תחורני "שערי ציון" היי. הנה אמרתי בזה להעלות צנח מעם מאוחם הדברים שאמרתי בקהל עם כהיכל ישיבת "מאה שערים" בירושלים, למלאה תקופת השנה להסתלקותו של גאון ישראל ותפארתו ראש הרבנים לא"י מרן ראי"ו זצחן קוק וצוק"ל.

היום הזה נמלאו יב"ח מאותו יום המר שנתקיים בנו חזון המקרא, כה אמר ד' א', הסיר המצנפת והרים העטרה ואר"ח (גיטין ז) וכי מה ענין מצנפת אצל עטרה, אלא לומר לך בזמן שמצנפת בראש כה"ג, עטרה בראש כל אדם, נסתלקה מצנפת מראש כה"ג נסתלקה עטרה מראש כל אדם.

אולם כבר ידוע שגבולי זמן ההספד שגבלו ראשונים הוא עד תום יב"ח (י"ד סימן שצ"ד) ולכל היותר אין מספידין יותר מיב"ח וכן נהגו בהספדו של רבי הוא רבינו הקדוש (כתובות ק"ג), תלתין יומין ספדין ביממא וליציא מכאן ואילך ספדין ביממא וגרסי בלילא או ספדי בלילא וגרסי ביממא עד דספדי תריסר ירחי שתא". אבל אי משום הא עדיין אין הכרח אלא שאין חיוב לספד יותר מיב"ח. ועדיין לא שמענו שיש סרך איסור בדבר זה, אך מסוגית הגטרא (יבמות ע"ט) משמע להדיא דאיסורא נמי איכא, דדחא דכתיב ויהי רעב בימי דוד שלש שנים שנה אחר שנה ויבקש דוד את פני ד', ואמר רש"י ששאל באורים ותומים סיבת הרעב שאחרי כל הדרישות והחקירות של שלש שנים לא הי' יכול למצוא בישראל חטא שיבוא רעב על הארץ עד שאמר לו ד' אל שאול ואל בית הדמים אל שאול שלא נספד כהלכה ואל בית הדמים שהמית את הגבעונים, אמר דוד שאול נפקי להו תריסר ירחי שתא ולא דרכי למספדיה. וכ' רש"י שאין דרך כבוד לספד אחר יב"ח אחר שנתקבלו תנחומין על המת ע"כ, מכאן מוכח להדיא דיש איסור להספיד אחרי יב"ח שהרי דוד לא מצא תקנה לחסרון זה שלא נספד עדיין כהלכה אחרי שעברו כבר יב"ח משמע דזה הוי בכלל מעוות לא יוכל לתקון. ועדיין הי' ג"ל לדון דהי' אפשר לומר דבאמת אין איסור להספיד אחרי יב"ח והא דלא מצא דוד המלך תקנה להספיד לשאול לאו משום ליתא דאיסורא של המספידים אלא מפני שלאחרי יב"ח יש חסרון בעצם ההספד, דשרשו של הספד לאו באמירה לחוד תליא מילתא, אלא במרירותא דליבא תליא שיתרגש ויתא לבו הומה על גדל האבדה שאבדנו, וכענין שאמרו חז"ל על תפלה שסמכוה על מקרא מלא שבתורה ולעבדו בכל לבבכם איוו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה (תענית ב), משום דעיקר התפלה אע"פ שהוא מחויב להוציא כל דבור בשפתיו ובהרהור לחוד אינו יוצא ידי חובתו, מ"מ עיקר עבודת התפלה היא בלב, ותפלה בלי כונת הלב עליהם הכתוב אומר בפי' ובשפתי כבדוני ולבם רחוק ממני, ומעין זה הוא ענין ההספד דבאבנתא דליבא תליא שירגיש גודל האבדה ונמשו עליו תאבל על סילוקו של אותו צדיק. וכבר ידוע מה דאמרינן ברכות

(ברכות נ"ח) אמר רב אין המת משתכח מן הלב אלא לאחר שנים עשר חדש שנאמר נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אובד, ונמצא דאחרי יב"ח כבר נשתכח מן הלב וזו הנהגתו על העדר הצדיק מאתנו, וכפי שאמור שעיקרו של הספד הוא להראות מן הלב לפי אחרי יב"ח שוב אינו במציאות להספידו כי דבר שפתיים ולא לאי שמי הספד, ולפיכך לא מצא דוד המלך תקנה זו להספיד את שאול אחרי יב"ח, דאע"פ שאין איסור בדבר אבל אין זה הספד ואין זה משלים לחסרון ההספד שנתחייבו להספידו.

ובזה מדוקדק מאד לשון הגמרא שאמר דוד, ולא דרכיה למספדיה דמה הלשון אומרת דלאו דרכיה, דמ"ט אין דרכו? וכן קשה דלכאורה אדרבה אם מספדין אותו באורך הזמן מה שאין דרך לעשות כן לשום אדם, הרי לכבוד יחשב יותר מלשאר בני אדם, וגם אינו מובן שרש האיסור דלמה יאסר להספידו אח"ז, אבל לפי האמור מבואר הכל באר היטב, דמאי דקאמר דלאו דרכו היינו שאין דרך וטבע האדם להספיד אחרי יב"ח מפני שמשתכח מן הלב ואין לבו מרגיש את ערך האבדה, וממילא דאין כבוד למת להספידו בזמן שלא יהי דברים היוצאים מן הלב, והיינו דקאמר רש"י שם, שאין דרך כבוד לספוד אחר יב"ח אחר שנתקבלו תנחומין על המת, דלכאורה אינו מובן מ"ט אינו דרך כבוד וכיצד תלוי דבר זה בקבלת תנחומין וכיצד מוכיח מההיא דמו"ק הא שם לאו בת"ח מיירי, אלא ע"כ כונת רש"י דמשום דכבר פג הצער מן הלב שוב אין כבוד להספיד אם לא יהי שם התמרמרות על האבדה וזלתי קול, וכההיא דמו"ק, דכשכבר קבל תנחומין אין לו להזכירו עוד אח"ז.

והנה אע"פ דאחרי יב"ח לאו זמן הספד הוא, מ"מ יש להביא מקור מהגמרא דיש מצוה להתאסף ביום תקופת השנה שחל בו יום פטירתו של גדול הדור וכדאמרין (סוף יבמות) ההוא נכרי דהוה קאמר ליה לישראל קטול אספסתא ושדי לחיאי בשבתא ואי לא קטילנא לך כדקטילנא לפלגוני בר ישראל דאמרי ליה בשיל לי קדירה בשבתא ולא בשיל לי וקטילתיה, שמעה דביתהו ואתאי לקמי דאבי שהותא תלתא ריגלי, וכי רש"י, ובת' הגאונים מצאתי כל הנך ריגלי דאמוראי היינו יום שמת בו אדם גדול קובעים אותו לכבודו מדי שנה בשנה כשמגיע אותו יום מתקבצים ת"ח מכל סביביו, ומשמע נמי דלאו להספיד אלא שעוסקים בתורה ועבודה ובמצות לכבודו, ועיקר תכלית ההזכרה הוא לפשפש במעשנו ולהתעורר לתשובה וכענין שאמרו (ברכות ו) אגרא דהספדא דלויי שיש מפרשים שהוא מלשון דלה דלה לנו דהיינו התעוררות לדלות מדותיו הטובים של הצדיק ולאחוז בדרכיו.

והנה בודאי מרן הגאון זצ"ל מופת הדור נזר ישראל ותפארתו זי"ע, לבוא ולהגיע לכשרונותיו הגדולים זה הוא ברכת שמים ממעל ולא כל אדם זוכה להם, אבל עדיין אין אנו בני חורין מלהתדבק במדותיו הטובות, בצדקתו ובדרכי שקידתו

שקידתו בתורה ביגיעה עצומה ביום ובלילה למרות טרדותיו הגדולות, וביד כל  
אדם לבחור בחיים ולהיות מהעמלים בתורה. ואפשר לרמוז דבר זה במקום שכתוב  
(תהלים מ"ה) יפית מבני אדם הוצק חן בשפתותיך על כן פרטף אלפים  
לעולם, חגור חרבך על ירך גבור הודך והדרך, ויש לומר דהכונה חן, ע"פ  
דאיתא (נדה ל"א) ת"ר שלשה שותפין יש באדם הקב"ה נאביו ואמו וקא  
חשוב שם בברייתא הדברים שכל אחד נותן בו דתמונת הגוף נותנין בו או"א,  
אבל הקב"ה נותן בו רוח ונשמה בינה השכל ודעת, והדבור הוא מהקב"ה, ולזה  
אומר הכתוב יפית מבני אדם היינו שבזה לא יתהלל המתהלל שהרי זה חלקם  
של אביו ואמו, הוצק חן בשפתותיך שנתברך בכח הדבור ושפתים יושר הלא על  
כן ברכך אלפים לעולם, והר"ז ברכת אלפים חיים ומלך עולמים, ואין זה שבחו  
של אדם, אבל חגור חרבך על ירך גבור היינו שהוא יגע בתורה והוא גבור  
במלחמה של תורה זה הוא הודך והדרך. וכן הוא בגמרא (שבת ס"ג) דמקרא  
זה חגור חרבך על ירך בדברי תורה כתיב ופירש"י, הוי זהיר לחזר על משנתך  
שתהא מזומנת לך בשעת הדין להביא ראיה כחרב על ירך גבור לנצח במלחמה  
והוא הודך והדרך. וכן יתאמץ כל אחד לאחוז במדותיו של אותו גאון וצדיק  
מרן זצ"ל, בדרכי תורתו ועבודתו להשי"ת, במעשי צדקותיו הכבירים להכליל  
והפרט ואהבתו העזה לישראל וארצנו הקי. ואפשר להמליץ עליו מה שאמר דוד  
המלך על אבנר שר צבא ישראל, שנאמר ויקונן המלך אל אבנר ויאמר ידיך  
לא אסורות ורגליך לא לנחושתיים הוגשו, כי מרן זצ"ל הלך וכתת רגליו להתיצב בפני  
ראשי הממשלה שרים ורוזנים בשביל טובת הכלל והפרט ורבים אשר הציל את  
חיהם, בהיותו מנהיג הדור ונערץ על כלם היו נושאים פנים לדורו בשבילו.  
יזכור נא כל אחד להתעורר ביום הזה להתחזק בעבודת השי"ת ובקדושת התורה  
הנותנת חיים לעושי, ולחנך את בני ברוח התורה והמסורה. ונזכה במהרה  
לישועה קרובה ותחונה עינינו בשיבת בנים לגבולם, ובא לציון גואל בב"א.

צבי פסח פרנק

(אביר דעחיק ירושלים ת"ו)

## למלאת השנה

כל י"ב חדש גופו קיים ונשמתו עולה ויורדת,  
לאחר יב"ה גופו בטל ונשמתו עולה ואינה יורדת  
(שבת קנ"ג, א.)

לא כל הירידות הן ירידות ממש. ישנה ירידה שהיא לצורך עליה, וישנה—  
שגם היא עצמה היא עליה. חיבור הנשמה עם הגוף, כשהגוף מתאים את עצמו  
למאווי הנשמה, הרי ירידה זו עצמה עליה היא גם להתנשמה.

אחת

אחת מפלאי היצירה אשר יצר הקב"ה בעולמו היא הדחיפה המכה ואומרת: גדלו וזו היא מגמת הירידה ביסודה העליון, מכה הדחיפה למטה לבד שמתרוממים עמים ושמים למעלה, חיים חיי עולם גם למטה. יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעזרת מלך הלי העה"ב. אך כמו שכללות היצירה היא האלקים עשה את האדם ישר והלמה בקשו חשבונות רבים כן גם עם הירידה, ישנם מקצצים בנטיעות מפרידים את הירידה מן העליה, ומהפכים אותה לירידה גרידא שממנה ומתוצאותיה, נפילה, שקיעה וטביעה בכל הבוץ והחלאה. וגם אם מסובבת מהן איזו עליה, איזו שהיא, היא סרת טעם, זיו והוד, מפני פגם הירידה המקולקלת.

וכשהירידות משרכות את דרכיהן ומעוותות את מהלכיהן, הרי מלבד שאינן מביאות את העליות, חוסמות הן גם את הדרך בפניהן, ועלולים או להגיע ח"ו לידי ירידה נוראה בבחינת, רגליה יורדות דרכי מות, או בחמלת ד'. על עמו ועל שארית נחלתו מתגלה נצח שבקדושה בעוז ובגבורת קדש, כי לא יטוש ד' את עמו וגם נצח ישראל לא ישקר. ומשתלשלת מלמעלה נשמה גבוהה אשר עז לה בה לעמוד נגד כל הרוחות הסוערות ולהאיר מבעד כל המחשכים, לקומם נשמות עשוקות ונפולות והיא סוללת את דרכה בקדש ודוחה בעז קדשה את אבני התהו והבהו וכלי יצרי מעללי איש, סכלות והבל גם יחד, כי ימין ושמאל תפרוצי וזרעך גוים יירש וערים נשמות יושיבו עד שגם הירידות עצמן נחלצות מירידתן ומשיגות את תוארן האמתי שיהיו כולן אך דחיפות לעליות. מעין וקדשתו דפנו לקדושה הנאמר בכהנים, וכן כל ישראל הם ממלכת כהנים וגוי קדוש.

וכן הוא בימינו אלה שנתקיים בנו ותרד פלאים אין מנחם לה וכל בית ישראל מתמוגגים בחבליהם, החשך יכסה ארץ והרשעה פרשה את כנפיה לבלוע את הקדש ולצודד הכל במכמריה, נשלח לנו המורה לצדקה, עיר וקדיש משמיא נחית, וימן ד' לעמו נשמה גדולה והעם היושבים בחשך ראו אור גדול, הוא רבנו גאון עוזנו נר ישראל וקדושו נזר אלקיו על ראשו מרן רבי אברהם יצחק הכהן קוק זצוק"ל, בקי בכל מכמני התורה, מלא קדושה, חסידות ופרישות וענות צדק, הוא הציר הנאמן אשר נשלח סמרום לשוב ולהחיות דורות שלמים, להרטיבם בטללי אורות קדש עולמים לשום שארית בארץ ולהחיות עם רב לפליטה גדולה, הוא אשר האיר נתיב לעמו להאיר גם מתוך מאפליה להתחזק במעוז הקדש, לבל ידח ממנו נדח, עץ החיים אשר שרשיו וענפיו התרחבו על כל קצות הארץ בריח פנימי המבריא מן הקצה אל הקצה, סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, מרביץ תורה לעדרים, ורבים השיב מעון, אבן החן שהכל אליו פונים, ולאורו הכל תאבים, והיו דבריו כדברי האורים, אוד מוצל מאש לקנא קנאת ד' לבנין עמנו והקמת שממות ארצנו, והשבת בנים לגבולם, בה בשעה שהוא נותר על ונשגב ד' לבדו ביום ההוא הוא חוזר גם על פכים קטנים מכין כסא לחזקיה מלך יהודה וגם אומר פנו כלים מפני הטומאה.

בו נתקיים והריחו ביראת ד', כל מי שבא אתו אך במגע ומשא ונכנס למחיצתו מוכרח היה להתפעל וגם להיות מושפע מאור קדושתו אשר היתה נודפת על כל מעבריו וריח חקל תפוחין קדישין שהיה מלווהו תמיד. ומחוך זה הגין על הישוב כולו—שהיה מעוזו ומשוש חייו—לבד יבעט אורחותיו ויקדש את כל התנועה ויפח באפה נשמת חיים. ויותר ממה שגלוי ממעשיו הכבירים. אשר אבות לבניהם יספרו. הרבה לפעול גדולות ונצורות. בסתר והצנע לכת, הגלויים רק לפני יודע כל תעמולות ית"ש. בנחת רוח ובשפה ברורה השכים ודבר פעל ועשה לפזר את כל העננים ומכסה האורות. ונגד הבונים השונים אשר התברכו בלבבם מקוצר ראות ודלות ההשגה, להעמיד בנין עמנו וארצנו על החול גרידא, יצא נגדם במערכה, וילך הלך וקרא בשם ד' אל תזניחו את הקדש וקדשו גם את החול, ולא התייאש מצפייתו העמוקה בנצחון הקדש, ותהי כך אמרתו: בונים בחול ואח"כ מקדישים".

ויהי ד' עמו בכל דרכיו, קול רינה וישועה באהלי צדיקים ימין ד' עושה חיל. היו גם כאלה שלא יכלו להסתכל בזיו קדשו. וקמו עליו גלים שונים, ולכל גל וגל נענע לו ראשו, ויבטח בשם ד' אלקיו, עד כי לפני שנה כשהגיע זמנו לגמור את חשבוננו עם העולם, אתקטיר בחד קטירא לאביו שבשמים ויצאה נשמתו באחד... אבל עבודת קדש זו לשדד את הירידות הנפילות להעלותן לכלל דוחפות. ועד ידן להגדיל את העליות, לא יתכן זולת כשעורם חיים עלי אדמות. גוף קיים ונשמה עולה ויורדת, וכן בכל משך הי"ב חדש שעודנה מגע לה עם הגוף, אבל כשנשלמים כל אלה לאחר י"ב גוף בטל ונשמה עולה ואינה יורדת, דבר אין לה עם הירידות אך לבד עליות ועליות.

וכשהדור זכאי ומתאמץ לתחזיק במהלכי הקדש שסללה להם הנשמה האדירה במשך שהיתה שרויה בתוכו מתנשא גם הוא להתנשאות דרגא זו להיות עולה ולא יורד, ונשארים קשורים קשרי עולם עם אותה נשמת הפלאים שהאירה ארץ מכבודה. יזכור נא זאת הישוב כולו החפץ להקים שם רבנו וצוק"ל יחסל חשבונותיו עם הירידות הנפולות יבחול בהן וינער מעליו כל כבלי מזמת אנוש ויאחזו בעבותות האהבה אהבת עולם ואהבה רבה לנהור אחרי דברי אלקים חיים, יתרומם ממעל לשטח החול ויעלה אל הקדש ועם הקדש, ואף גם מה שלא עלה לרבנו בחייו לראות בישועתן של ישראל ככל אדיר חפצו, יעלה לו לאחר הסתלקותו ולאחר שנשמתו עולה ואינה יורדת, וכל הישוב כולו בקול אחד יחדיו קול גדול ולא יסף יענה ויאמר: ד' הוא האלקים, ד' הוא האלקים, חסל חסל סדרי ירידות, מעתה אך הקמות ועליות, וראו כל עמי הארץ כי שם ד' נקרא עליך ויראו ממך, ותתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אני ד'.

### יעקב משה חרל"ם

(רב בשערי חסד ורחביה וראש ישיבת "מרכז חרבי" בירושלים)

הכהן

## הכהן הגדול\*

תדל מסרו לנו ע"ד אבן הטועין שהיתה בירושלים שעליה היו עומדין ומסדיין על ~~המזבחה~~ שנמצאת. לאסוננו הגדול עלי לעמוד עתה על גבי מעלות האבן שלפני אהל"ק להכריז ולצעוק על האבידה הגדולה שאבדה לירושלים עצמה. שהיא אמנם אבידת כל בית ישראל.

בזאת יבא אהרן אל הקדש וגו'. רז"ל דרשו, בפר בן בקר כנגד אברהם שנאמר ואל הבקר רץ אברהם ובאיל לעולה כנגד יצחק וכו'. הכהן הגדול בבואו אל קדש הקדשים בתור בא כחם של כל בית ישראל צריך היה להכנס מזוין בשתי התכונות, במדת אהבת הבריות כמו שהסתמלה תחלה מדה זו באברהם בשעה שרץ לשרת את אורחיו, שנראו לו כערביים, ובמדת הדביקות בשכינה כמו שהשתקפה מדה זו תחלה מיצחק אבינו בשעה שנעקד על גבי המזבח.

אהרן דורנו, הכהן הגדול מאחיו, שנקרא בשני השמות אברהם, יצחק, בא אל קה"ק של הרבנות הראשית דארץ ישראל וירושלים עיר הקדש מצויין בשתי התכונות גם יחד, באהבת הבריות עד להפליא ובדביקות באלקות, דביקות הנובעת מתוך טהרת הלב וקדושת החיים ומתוך התרוממות המחשבה להררי אל של חכמת הקבלה והתעמקותה בתהום רבה של הפיליסופיה הדתית.

הכהן הגדול היה מזה בין הבדים אחת למעלה ושבע למטה, כאלו היתה הכוונה להורות שהרבה צריך הרועה הרוחני להקריב מדמו בכדי להדביק הכרובים (מאי כרוב, —כרביא) את צעירי ישראל, אל ארון הקדש, שהרי הכרובים היו סוככים על הארון ועל בדיו שביניהם היה מזה. חובתו של הכהן הגדול היא לעבוד במס"נ בכדי לסגל לדור הצעיר את היסודות המחשביות של תורה"ק, אחת למעלה, ולהמשיכם לקיום המצוות המעשיות, שבע למטה, ואמנם קשה עבודה זו האחרונה אף מן הראשונה ודורשת יותר מדם הנפש של הרועה הנאמן—אחת למעלה ושבע למטה. מרן הגרא"י הכהן זצ"ל כיוון את עבודתו בקדש לתכלית זו, ובהתלהבות של מסירת נפש.

ידענו כי אגב עבודתו הקי זאת להמשיך לתורה ולאמונה את הדור החדש, ביחוד בארץ ישראל, אירע לפעמים שנמלטו מקולמסו איזה ביטויים שנתבקרו מצד

(\*) תמצית אי"אלו ראשי דברים שנשאר רישומם בזכרוני מההספד אשר נשאתי זה קרוב לשנה על פטירת הנאון האמתי, צדיק חסיד ועניו, מרא דארעא דישראל מרן ר' אברהם יצחק הכהן קוק וצ"ל, וראוים הדברים שיקבעו כעת בהירחון התורני "שערי ציון" במלאת תקופת חשנה לסלוקו של אותו נאון וצדיק וצ"ל.

הכותב

מצד אחדים שלא עמדו על כונתו הטהורה, אך מה מאד מתאימים לכאן דברי רז"ל על אהרן, שאוחז גאון וצדיק היה מזרעו, שהקב"ה אמר לו לאהרן, יודע אני להיכן היתה כוונתך חייך מפלסין ידי לית את זיע, ומן המקדש לא יצא. אהבת צדק, אהבת לצדק את בני ישראל, ושנאת רשע, שנאת מלח ייבן, על כן משחק אלפים שמן ששון מחברך, חייך שמכל שבטו של לוי לא נברר לכהונה גדולה אלא אתה (עיין ילקוט כי תשא, רמז שצ"א).

החשן והציץ. הראשון רמז לאהבת ישראל, האהבה שבלב, ונשא על לבו שמות בני ישראל, והשני לאהבת ד', האהבה השכלית האצילית שבמוח. בשתייהן הצטיין הכהן הגדול מאחיו הלוי.

הפרק היותר גדול והיותר מזהיר בתולדות חיינו חל בארץ ישראל ומתבטא בעבודתו הכבירה בשביל בנין הארץ בשני הכיוונים—החומרי והרוחני. כמה קשה היתה תעודתו היותר גדולה בחייו, אותה התעודה ששמה לפניו ההשגחה העליונה כשניתנה לו הכהונה הגדולה, הרבנות הראשית של ארץ ישראל! כבר בשוב ד' את שיבת ציון נתקלה אמנם היהדות הנאמנה בקושיים חמורים מאד גם בכיוון הדתי. דומה שההיסטוריה חוזרת על עצמה. אולם מה רב ההבדל! כשנשתכחה תורה מישראל עלה עזרא מבבל ויסדה, אבל עזרא המנהיג הרוחני, הכהן הראש, היה לו חבר-שותף נחמיה בן חכליה המנהיג הפוליטי של הבית הלאומי, בא כחה הנערץ של מלכות פרס האדירה בעלת ההצהרה הכורשית, מה שאין כן הכהן הראש, המנהיג הרוחני של ארץ ישראל בדורנו, הוא היה בבחינה של עזרא בלי נחמיה, וד"ל.

מעלה אני עליו את דברי הנביא מלאכי. הוא אמנם, הלך בשלום ובמישור ורבים השיב מעון. מתלמידו של אהרן היה, אוהב שלום ורודף שלום. אוהב את הבריות ומקרבן לתורה ובכל כחו ומרצו הגדול התמסר לצרכי הכלל והפרט גם יחד, בחומריות וברוחניות.

ידוע מה שדרשו רז"ל על הפסוק כי העושק יהולל חכם וגו'. הנסיון הראה כי על הרוב רב המקדיש את כחותיו ומרצו לעסקנות בשביל הכלל והפרט כאחד, אם גאון הוא סוף שגאונו מסתלקת ממנו. לא כן היה מרן הגרא"י הכהן זצ"ל. הוא היה מהמיעוט שאינו שכיח כלל. בכל היותו עסקן צבורי וטוב ומטיב לאין שיעור, משתדל תמיד בכל כחו לטובת הבריות בכלל ובפרט, היתה גאונו משתמרת. בשעה שהקריב כ"כ כח ומרץ על מזבח אהבת התורה לטובת הישיבות הקי מקור חיינו הרוחניים ולטובת ת"ח יחידים והשקיע כל כך עבודה בעסקנותו התדירה לטובת הצבור והיחיד—השקה לקרובים ולרחוקים ממעין תורתו הנובע ומנהר חכמתו שאינו פוסק, ועד יומו האחרון התקיים בתור שר התורה וממנו יצאה תורה לשואלים בכל מקצעות התורה בכל מקומות ישראל בארץ ובגולה. נתקיים בו: כי שפתי כחן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו.

**יצחק אייזיק הלוי הרצוג** (אב"ד דובלין וראש רבני אירלנד)

## לפקודת השנה

כי נח נפשיה דרבי יוחנן סתח עליה רבי  
יצחק בן אלעזר: קשה היום לישראל כיום בא.  
השמש בצהרים. (טו"ק כה:)

ההשגחה העליונה הדבקה בעם ישראל, ושומרת את קיומו הנצחי בצביונו  
ואפיו המיוחד לו. מעמידה לישראל דור דור, תקופה ותקופה, אנשי רוח ענקים  
וגבורים, חכמים ונבונים העומדים בראש ההנהגה הרוחנית של העם להנהיגה בדרך  
ה', דרך צדקה ומשפט, לעודד את רוחה להגביר את כחה ולהגיע אל תקותה  
הסופית ותעודתה הלאומית. וזרח השמש ובא השמש, עד שלא כבתה שמשו של  
עלי זרחה שמשו של שמואל שנאמר ונר אלקים טרם יכבה ושמואל שוכב בהיכל  
ה' (קידושין עב:) זהו מנהג עולמה של היהדות: וזהו סוד קיומה. דור הולך ודור  
בא שמש שוקעת ושמש זורחת, מנהיג מת ומנהיג אחר מוכן ועומד במקומו, וכל  
אחד ממשיך שלשלת העבר מוסיף אבן חן ופניני זהר, בתולדות העם וספרותו  
העשירה וחמסועפה, בהלכה ואגדה חקר דעת אלקים ותורת המשפט, וכולם יחד  
בהצטרפותם מייצגים דמות קומתה של היהדות בכל הודה והדרה.

אולם ישנן תקופות בחיי העם שהן מכריעות ואחראיות מהן בהיותן תקופת  
מעבר בין גלות לגאולה או להיפך ובתקופות כאלה דרושים אנשי רוח כבירים  
ונפלאים שההשגחה העליונה קוראת אותם מעת יצירתם ומושיבה אותם על כסא  
הנשיאות והפרנסות בישראל לשמור בשמירה מעולה את רוח האומה בשלמותה  
לבלי יחסר המזג. בין מנהיגי וגבורי האומה אלה נמנה רבי יוחנן בן זכאי, שבחכמתו  
הרבה, אהבתו העזה, והתמסרותו הגמלה לעמו ותורתו, שמר את כל העם מכליון  
חרץ; והקים את הריסותיו בישיבתו הגדולה ביבנה, ובצדק קראו עליו תלמידיו  
ואמרו: נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק (ברכות כח:). שלשה תוארי כבוד  
שנתנו לריב"ז יותר מכל חבריו שקדמוהו ושבאו אחריו, למה הם מכוונים? מהרש"א  
בח"א אומר: נר ישראל, במצות שנאמר כי נר מצוה ותורה אור, עמוד הימיני,  
שהציל כמה צדיקים בחרבן אספסינוס. ופטיש החזק, בתורה וכמו שנאמר וכפטיש  
יסוצץ סלע. אולם לדעתי מתפרשים שלשה תוארי כבוד אלה שהם מיוחדים לריב"ז  
מפני המעלות הרבות והמיוחדות שהתגלו בידיעותיו המקיפות והגאוניות, בפעולותיו  
האמיצות והאדירות; ותקנותיו המועילות לטובת העם ונצחיותו.

האדם השלם בישראל יודע תורה ושומר מצוה, הוא נר אלקים מתהלך  
בארץ כי בגופו שהוא כפתילה נושאת האורה, דולק אור הקדש של אלקי ישראל,  
מאירה את דרכיו ונותן זיו אור נוגה לכל סביבותיו (עיין בחינת עולם לר'  
ידעיה הפניני חלק י"ב פרק י"א). כל אדם שלם מישראל הוא נר יחידי מצטרף

אל

משרתי הכבודה, ובהסתלקותו מאתנו הנני אומר עליו: גר ישראל אסף נוגהו, עמוד הימיני התמוטט ממקומו ופסיש החזק נעלם ואיננו, מרה לנו מאד הסתלקותו המוקדמת של רבנו ומאורנו זה, אבל גדול האבל יותר, שגם אחרי עבוד שנה לפטירתו אין אנו מוצאים אפילו נחמה פורתא, והננו צועקים עדין בכאב לב כבשעת פטירתו ואומרים: קשה היום לישראל כיום בא השמש בצהרים, כי שקיעת השמש בזמנה היא צורך זריחתה, אבל שקיעת השמש בצהרים גורמת הפסקת האורה לזמן ידוע ואולי שמש זו עצמה לא תזרח יותר אלא אחרי כמה שנים.

בהיותי קרוב לרבנו הגדול זה קרבה נפשית תכופה מאד, ידעתי גם את מחשבותיו הרבות ושאיפותיו הנשגבות שאני מציין פה רק שתיים מהן: א. ישיבתו הגדולה מרכז הרב, היתה משאת נפשו וילד שעשועיו בחיים. בהשקפתו הבהירה והחודרת לעתיד הקרוב רצה להכין את הרבנים אשר ישרתו בקדש בשובנו הארצי ישראלי שבו ראה אילת השחר של גאולתנו, הוא רצה בכל לבו ונפשו למסור להם את כל סגולותיו המיוחדות ואת כל הירושה הגדולה של תורת ההלכה והאגדה, הפרשנות והמחקר, הספרות והשירה, שירת הנפש של היהדות שאין הפה יכולה לבטא אותה בשלמותה, אבל היא עושה את לב היהודי משכן השירה ומעון השמחה, והוא גם דאג בכל מאדו ליצור מעמד כלכלי מכובד לתלמידי חכמים בצורת ישיבה חקלאית, להושיב תלמידי חכמים מובהקים בכל נקודות הישוב כדי שיהיו מאירים הדרך הישובי לפי השקפות תורת ישראל בכל הלכותיו כחקלאות ובתורת החברה והכלכלה; וליצור על ידי כך אגירה של תלמוד תורה, רנה של תורה בכל לילה ובשבתות ומועדי ה'. לפעולה זו שתף גם אותי הקטן והשתתפתי עמו בדלות כחותי, אבל לא הספיק לבצע מעשהו הכביר זה. ב. שאיפתו הגדולה והעזה היתה לקרוא כנסיה גדולה של רבני ישראל בארץ ובגולה שמקום מרכזה יהיה בירושלם, לרעיון זה היה מסור בכל לבו ונפשו לפי שראה בזה מעין יסודה של כנסת הגדולה בבנין הבית השני שהיא תהיה גם יסוד בנין ארץ ישראל בנין עדי עד. כנסיה זו שהיתה צריכה להיות בראשונה מרבני וגאוני ארץ ישראל בתור כנסיה מיסדת היתה קרובה להתכנס לולא תקפתהו מחלתו האחרונה ששמה קץ לחייו ולשאיפותיו.

אפשר מאד שתקרא ותתקיים כנסיה קדושה זו בזמן הקרוב, אבל היא תהיה יחומה ואבלה באשר אורה הגדול נסתלק ממנה, ועל זה נאמר, והיה ביום ההוא נאם ה' אלקים וחבאתי השמש בצהרים והחשכתי לארץ ביום אור ושמתי כאב יחיד ואחריתה כיום מר (עמיס ח' ט), כי קשה לפני הקב"ה סלוקן של צדיקים יותר מחרבן בית המקדש שנאמר הנני יוסיף לתפליא את העם הזה תפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר (איכ"ר א' לח).

גדול הוא האבל ונורא הוא הכאב מי ירפא לנו משברנו ומי ינחמנו מאבלנו

ואנו

ואנו תפלה לאלקי מרום לאמר: יפקד ה' אלקי הרוחות לכל בשר איש על העדה וכו' ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין לו רועה, וזאת תהיה נחמתנו, ותחזינה עינינו במחרה בנחמת ציון ובנין אפריון.

## בן ציון מאיר חי עוזיאל

(רב ראשי לקהלת יפו ותל-אביב)

## הכהן הגדול מאחיו

חז"ל אמרו אין עושים נפשות לצדיקים שמעשיהם הם זכרונם. לפי משמעות הרגילה של מאמר זה מיותר לעשות נפשות, ציונים וזכרונות, לצדיקים וגדולי האומה, מעשיהם הטובים ופעולתם הרמה וכל שלשלת חייהם ועבודתם הם זכרונם, אבל לאמתו של דבר יש במאמר זה עוד כונה אחרת; אי אפשר לעשות נפשות וזכרונות לצדיקים וגדלות נפשם, מפני שמעשיהם לפעמים נראים כסותרים זה את זה, ולפעמים שאינם מובנים בפני האיש המסתכל עליהם בעיני בשר. לפעמים מרגיש מצפוננו של האדם הגדול בענקים לעשות בדבר אחד דוקא את ההיפך ממה שעשה בדבר שני, מפני שכך דורש טובת הענין, ולעומד מן הצד לאדם הפשוט נעשה הדבר בלתי מובן, ודוקא זוהי מגדלותם של אישים גדולי התורה למצא ציו בנפשם, במקום שזה דרוש לטובת הדבר שהם מגינים עליו, לעשות את ההיפך ממה שעשו בענין אחר, דוקא סתירה זו שבאנשים הגדולים המכונים את מעשיהם לפי הצורך היא מעידה על גדלותם, היא זכרונם, ע"י הפעולות הללו נזכרים אנו ברוחם לבבם ונפשם וגודל הבנתם ועמקותם לצרכי השעה—הם הם זכרונם! ובזה נבדל גם הגאון הישראלי ואיש התורה משאר חכמי העמים וגם מהנאורים שבנו, בעת שהאחרונים מצומצמים כל חייהם במסגרת של שטה קבועה ומסוימת הרי הגאון והצדיק הישראלי אינו מצטמצם בגדולתו בתוך תחומים ידועים, אפשר שהיום יעשה כך לטובת איזה ענין ומחר אחרת כפי שטובת הדבר מחייב, כל רגעי חייו של גדולי התורה הן שלשלת אחת ארוכה של פעולות ורגשות חיים ותוססים שא"א להגבילן ולצמצם בתחום מסוים, ואינן בכלל בעלי גון אחד אלא של כמה גונים ושיטות שמהן משתקפות דמותו הענקית והאצילה רבת הקסם של האישיות המופלאה, מפני שכל ישותם ועצמותם נובעת ממקור התורה ודעתם ומחשבתם היא דעת התורה וכל מהלך הגיונם ועשתונותיהם מודרכים על ידי התורה, וכשם שהתורה רחבה מני ים ואינה מוגבלת ומצומצמת כך שיטתו ודרך חייו של הגאון הנובעת מן התורה אינה מוגדרת ומסוימת.

גדלות רב-גונית כזו ראינו באישיותו רבת הענפים של הגאון מרן רא"י הכהן קוק זצ"ל, כשראינו אותו בתוך די אמות של הלכה ראינו בו את הגאון בהא

ז.הא הידיעה, שר התורה, החריף והבקי העצום בכל חדרי התורה, פוסק כחד מן קמאי, חודר לתוך עומקה של הלכה.

וכשאנו רואים אותו בתוך חובב אה"ק, רואים אנו איש מלא מרץ וכח עלומים, שכל רגשותיו והגיוני לבבו וכל חזיוני חייו והגיוני מסוריס אך ורק למטרה הקדושה של בנין הארץ ושיבת בנים לגבולם, מוכן למסור את כל לבבו ונפשו, גם לסלוח ולסבול אך ורק בשביל השגת המטרה של החיאת ארצנו הקדושה משוממותה.

ובכל עוצם אהבתו בלי גבול ליישוב הארץ ובנינה רואים אנו שוב קו מענין באישיותו הטהורה, כשהדבר נוגע לפסק הלכה אף לצורך בנין הארץ, כמו ענין חליבת פרות בשבת, שרבים מהקבוצים הדתיים א"א להם להתקיים בפרט בתקופות של מהומות, שא"א לחלוב ע"י לא יהודים ולמרות שהדבר נוגע עמוק לבנין הארץ משאת נפשו, מתגבר כאן הבעל הלכה שלו על אהבתו הבוררת לא"י והוא אינו מקיל, יקוב הדין את ההר, אף שיש בזה סכנה לבנין הארץ, כאן דוחה דבר התורה את ענין בנין הארץ.

וכן היה הדבר במהלך מחשבתו, מצד אחד אתה רואה בו את הקנאי לוחם מלחמת ד' ומקנא קנאת הדת והיהדות בתקיפות יוצאת מן הכלל, ומאידך גיסא כשהדבר נוגע לטובת בנין הארץ לטובת הכלל, אנו רואים אותו מתן וסלחן, רואה בכל דבר מאלה אך את הצד הטוב שבו, הסיוע לבנין אה"ק וישובה, תוכן חיי רוחו.

כך הוא באדם הגדול רם המעלה דגול מרבבה מרן וצ"ל שעליו נאמר, אין עושים נפשות לצדיקים מעשיהם זכרונם" א"א להעלות נפשו וכחות הנשמתיים הגדולים של ענק רוח כזה ולבאר לקהל הרחב את שיטתו, תרב-גונית לכל הסתעפותה והתענפותה, מעשיהם הם זכרונם, מתוך מעשיו של אותו צדיק אנו רואים ששיטת מרן וצ"ל היתה שיטת התורה מבוססת על אהבת ישראל וטובת הכלל ובנין הארץ, וכשראה סכנה ליסודות אלו התקומם בכל עוז נפשו לחוקם, וזהו למוד חשוב בפרק הנהגת דבר ומנהיג, אתה מוצא לפעמים מבקרים שאינם יורדים לסוף דעתו וכונתו של המנהיג הגדול, ורק הת"ח והמנהיג בעצמו הוא יכול לכוין את דרכו הנכונה בהיות התורה, נר לרגלו ואור לנתיבתו. מרן חגאון וצ"ל היה צדיק יסוד עולם, קדוש וטהור, מחמיר על עצמו בכל תהלוכותיו, מסגף את עצמו בצומות ותעניות כצדיקים הקדמונים, ובעת שלעצמו הוא מחמיר כל כך הרי הוא מתאמץ להקל על אחרים בכל מה שאפשר, היה שונא בצע בתכלית וחי בצמצום, אבל זה רק לו לעצמו אבל לאחרים השתדל בכל כחו ודאג להם כאב רחמן, פקח בעניני הכלל והפרט, ידע תהלוכות והויות העולם, טרוד גדול בצרכי הכלל מצד אחד ושקדן ומתמיד נפלא כל ימיו בתורה ועבודת ה' מצד שני. המלצתי עליו את כונת אליהו הנביא שאמר לאלישע טרם עלייתו חשמימה

כשאלישע

כשאלישע ביקש ממנו ויהיה נא פי שנים ברוחך אלי, ויאמר הקשית לשאל אם תראה אותי לקח מאתך ואם אין לא יהיה. ובארתי הכונה. שאלישע ביקש מאליהו הנביא שיחיה נא פי שנים שברוח אליהו אלי. כי אליהו הי' לו כחות נפשיים פי שנים, פעם אנו רואים את אליהו הנביא רץ לפני אחאב וישנס את מתניו וחלק לו כבוד מלכים מפני שראה בזה הרמת כבוד ישראל בזה שנותן כבוד למלך ישראל אף שהוא חוטא, ושוב רואים אנו אותו מתמרמר על אחאב וצעק אליו: הרצחת וגם ירשת! וזה שביקש אלישע תלמידו שאליהו ינחיל לו את שני הכחות הנפשיים האלו את ה-פי-שנים שברוחו שנראים לכאורה סותרים זה את זה. וזה שהשיב לו אליהו אם תראה אותי לקח מאתך ו.א. שאם תרגיש את ההעדר של המנהיג אשר פי שנים ברוחו, תבין שקרבניט ומנהיג ישראל צריך שיאחד בקרבן את שני הכחות הללו המתנגדים אחד לשני פעם כשהדבר נחוץ לטובת הכלל לחלק כבוד אף למלך החוטא, ופעם כשהענין דורש, להוכיחו קשות ולמחות בפניו, אם תבין את זאת תהיה גם אתה המנהיג האמתי אשר פי שנים ברוחו ואם לא, לו יהי' לך.

ואת ה-פי-שנים הזה ראינו ברבנו הגדול מרן הגאון זצ"ל לקרב גם את המנהיגים של המפלגות השונות העוזרים בבנין הארץ מפני שראה בישוב א"י הרמת כבוד ישראל שארצו תבנה ותפרח, אבל מאידך גיסא, כשהדבר נוגע לכבוד שמים לחם מלחמת מצוה בעוז ובאומץ נגדם. וכל זה הי' נובע מפי שנים אשר ברוחו ומכשרונו הגאוני בתור מנהיג וקרבניט שהצליח לרכז בכחו את שני הכחות הנפשיים הללו.

מרן זצ"ל התאמץ תמיד באהבת השלום שלו להשכין אחדות ושלום בין חמפלגות היריבות בישוב, שראה בזה סכנה לבנין הארץ, וכל זה עשה מפני שהוא הגבר ראה את הארץ בשממותה ונבלותה, בשבתו על אדמתה יותר משלשים שנה וזכה לראות בעיניו את ההתגשמות החזון של, והיתה מדברה כעדן וערבתה כגן ד'. וסיפר לי, בהיותו על חגיגת ההכתרה, כשנכנסתי לכהן בתור רב ראשי באם המושבות פתח-תקוה, כי כאשר בא בתור רב ליפו והיה צריך לנסוע לירושלם הוכרח לרכוב על חמור והדרך היתה שוממה ועזובה בכל מקום, ועכשיו ב"ה נהפך המדבר השמם לגן פורח וכל הדרכים מתוקנות ומלאות פרדסים וכרמים מרהיבי עין. וראה בזה אתחלתא דגאולה.

היה מצטער מאוד שהיראים והחרדים בהמוניהם נמנעים מלבוא לא"י, וממלא הניחו אחרים את היסוד לבנין הארץ משלהם, לפי השקפותיהם, והיה בטוח באמונה שלמה כי, אוירא דא"י מחכים וקדושת א"י תשפיע עליהם לטובה לחזור למקור היהדות.

סיפר לי כששאלו אותו בהיותו באמריקה מדוע נמצאים בא"י גם חפשים, השיב: שדוקא במקומות המרפא המפורסמים מתרכזים המוני חולים מפאת שהמקום בטוב

בטוב אוירו הצח ומימיו החיים מבריאם, כך מסוגלה ארץ הקדש באוירה המחכים לפעול באופן סגולתי על נפשות הרחוקים מהדת. וכל זה בא לו מאמונתו הגדולה בישועת ד' על עמו ונחלתו כי קרובה ישועה זו לבוא וכל ירח ממנו נדח. כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפייהו, ואפשר לומר עליו כדברי חז"ל אם הרב דומה למלאך ד' וכו', כי היה יחיד הדור צדיק בדרכיו וחסיד במעשיו, בתורתו וצדקתו, בטהר לבבו ומדת ההטבה שלו עם כל אדם בלי הקפדה בלבן ח"ו למי שהוא, וכבר יח התיכון עבר בכל אישיותו הגאונית הנערצה—הקו הכללי של הוה מזלמידיו של אהרן הכהן, אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבים לתורה.

### ראובן כ"ץ

(הרב הראשי ואב"ד פתח-תקוה)

## פלאי היצירה

הרבה דיו נשפך, ספריה שלמה נוצרה לתאורה של האישיות הנפלאה במינה, של גאון דור העבר, תפארת ישראל והדרו, רבנו מרן הגרא"י הכהן קוק זצ"ל. אני בפעמים אחדות שעלה בגורלי להספידו, לדבר ולצייר ערכו הבלתי רגיל בין שאר גאוני ארץ, שמתי פני באותן התכונות שראינו בהגאון הזה מה שלא ראינו בגדול אחר, אותן התכונות ואותם הכוחות שנתנה מהשגחה העליונה לאיש דגול מרבי רבבה זה.

ראינו ברבן ישראל זה, רבה הראשון של ארץ ישראל החדשה, של ארץ ישראל הנצחית, גיצוק אור של רבן של ישראל הראשון, מחציו ולמעלה אלפים מחציו מלמטה איש. לא ראינו כמותו איש עליוני, סמל האצילות האנושית, מורם מעם מובדל מהחיים הריאליים. איש שמימי, שנפשו מעורבת עם העליוניות, נדבק אל קונו בהתלכדות עצומה בשלהבת—קה עד שעוף הפורח באמת יכול היה להשרף מאש ד' שיצאה ממקדש מעט, קודש הקדשים של נפש מגביהי מרומים השוכנת כבוד בגוף ארצי זה. ראינו תמונה חיה חיכית דנשקי ארעא ורקיע, ראינו כוותי דרקיע פתוחים לפני שוכן בתי חומר ויש לנו עסק עם יצור עליון נויר אלפים.

ואולם מצד השני ראינו, איש מלחמה, לוחם וכובש הפוויציות הארציות כאחד צבא ארץ בארץ. תקיף בדעתו ללחום נגד עולם כולו, מבלי חת, ובמקום שאתה מוצא את גדלותו שם אתה מוצא ענותנותו. חבר לכל באי ביתו, לכל ת"ח כאח כריע לכל, בלי חבדל מפלגה. מי לא ידע שרבנו הוא ממבחר ידידיו הוא, הוא ולא אחר.

בכח זכרוננו היה בור סיד שאינו מאבד טיפה. ומה שעבר דרך מוחו ונפשו נשאר רשום לעד. נדפס ונרשם בספריה הענקית הנפשית שלו שמעילנה אית לה ומסקנה לית לה. יחד עם זה שקידה עצומה במשך אולי ששים שנה, א"כ מובן עד כמה גדלה עשירות המושכלית שלו, ביבליוטיקה נפשית עשירה שאפשר שאין דוגמתה בדורנו. ונוסף על כל זה היה לו כח ענקי כח החידוש וכח מחשבה אדיר (מה שחסר על פי רוב לבעלי זכרונות גדולים ושוקדים) בית חרושת נפשי עבד תמיד בתוך מוחו ליצור יצירות חדשות שלא שערו גדולים אחרים בהיותו עשיר בחומר גלמי נפלא במינו, ונוסף על כל אלה היה סופר מהיר בלתי מצוי ומה שכתב פעם אחת לא דרש תיקון כי כבר בכתיבה הראשונה מוכן לדפוס. (בכתביו רגיל היה להשתמש ביודי"ן יתרים ועל זה אמרתי כי באמת אוהב ישראל היה, אוהב, יודין").

א"כ אין באמת פלא שהשאייר אחריו ברכה ספרות תורנית גדולה ומיוחדת במינה, תורה שלימה תורת אמת.

## אלי' מרדכי הלוי וולקובסקי

רב טורה הוראה בקהלת ירושלים ת"ו

(טלפנים אכ"ד קראו בליטא)

## לתקופת השנה

עומדים אנו בערב יום כלות י"ב החדש לסלקו של גאון ישראל רבנו מרן רבי אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל. ערב יום פרידתה הגמורה של הנשמה הגדולה, מן עולמנו הגשמי. קשה עלי' פרידתה מן העוה"ז, קשה עלי' להנתק מן שכנתה, משכנה, הגויה החומרית". לאט לאט, במסע אחר מסע, היא מנתקת קשרי' מן חברתה זו, אשר אתה עמה עברה והעבירה את גשר החיים, ואשר על ידה יצאה בור הנצחון. מן שלשים היום קודם, ההסתלקות" עד כלות י"ב החדש לאחר' היא נפרדת והולכת בצעדים אטיים—עד כלות השנה שאז תעלה למרומים בין צבא עליונים ואינה מזדקקת עוד להגוי' ועולמה החומרי, מאז אין לה עוד שאיפה ומרשג בכל המתרחש בעולם הגשמי. רק הנפש (או, הנפש שבנפש" למי באור המקובלים) נשארת ממצעת בינה לבין עולמנו. \*

זו הנשמה העילאית והאצילית שכל כך לא רצתה לרדת לזח העולם, להתחבר עם חבר מגושם, ובהכרח גדול הסכימה להתחברות זו ובע"כ נוצרה ונולדה

(\* הרכיים האלה לקוחים מטאמרי זוהר במקומות שונים.

הכותב.

ונוֹלְדָה—עַתָּה כְּתוּם זֶמֶן הַזִּיּוּג אֵינָה רֹצֶה לְהַסְרֵד מִחֹבֶר חֲמִירֵי זֶה שֶׁהִתְרוּעֶעָה אֹתוֹ מִסְפָּר שֶׁל עֲשָׂרוֹת בִּשְׁנִים. כָּל הַשָּׁנִים הִלָּלוּ הַתֹּאבְקוֹ וְהַתֹּאבְכוֹ זֶה אֵת זֶה, לֶחֱמוֹ זֶה וְזֶה בְּמִלְחַמַת הַקִּיּוֹם, הַתְרוּצוֹצוֹת תְּמִידִית וְתִכּוּפִית שִׁכְנָה בֵּינֵיהֶם, כָּל צַד שֶׁאֵף לְהַכְרִיעַ אֶת הַשָּׁנִי וּלְשַׁעֲבְדוֹ לְמִקּוּרוֹ הוּא... לְסוֹף אַחֲרֵי שִׁזְכַּתָּה הַנִּשְׁמָה וְהַכְרִיעַתָּ אֶת הַחֹבֶר הַמְּגוּשֵׁם עַד כִּדִּי לְזַכֵּךְ גַּם אוֹתוֹ וּלְעֲשׂוֹת מִמֶּנּוּ, אֲרוֹן קֹדֶשׁ, וְהִיא יוֹצֵאת מִנִּצְחָתָה— מְגַעֲגַעַת הִיא אֵל אוֹתוֹ הַגּוֹף, וְאֵל אוֹתָהּ הַמִּלְחָמָה שֶׁמִּצָּאָה בָּהּ תִּכְלִית וְתַעֲוָדָה וְקוֹרֶת רוּחַ, וְנִפְשָׁה עֲלֶיהָ תֹּאבֵל בְּרֹאוֹתָהּ אֶת חֲבֵרָתָהּ בַּחַיִּים הוֹלֶכֶת וְכֹלָהּ וּבֹלָהּ לְמִרְאִית הָעֵין...

וְאִם הַנִּשְׁמָה הַגְּדוּלָּה שֶׁטְהוּרָה הִיתָה, וְטְהֵרָה וְקְדוּשָׁה עֲצִמִית נֹסֶפֶת הַקִּנְיָה לָהּ בְּמַעֲבַר הַחַיִּים— קִשְׁתָּהּ עָלֶיךָ הַפְּרִידָה מְעוֹלָמְנוּ, וְעוֹד בְּיוֹם זֶה עָרֵב יוֹם מִסְעָה הָאֲחֵרוֹן מִרְגֶּשֶׁת הִיא הַיְּחוּסִים שֶׁבִּינָה לְבֵין עוֹלָמְנוּ— לֹא יִפְלֹא אִיפּוּא אִם מוֹרְגֶשֶׁת הַכְּמִיָּהּ שֶׁל הַנִּפְשׁוֹת הַחַיִּים לְאוֹיֵם לֹו הַנִּשְׁמָה הַגְּדוּלָּה שֶׁהִתְחַמְּמוּ וְנִהְנוּ לְאוֹרָהּ, הַמִּנְתָּקָתָה בְּעוֹד יוֹם כָּל קִשְׁרִיהָ וְרַבִּים מִתְּכוֹנְנִים כִּיּוֹם לְפְרִידָתָהּ הָאֲחֵרוֹנָה, לְהַסְפִּידָהּ הַסֵּפֶד אַחֲרוֹן וְלִסְדֵּר אוֹזְכְּרוֹת וּמֵאֲמָרֵי הָעֵרְכָה.

אֲנִי שֶׁהִסְכַּמְתִּי לְהַשְׁתַּתֵּף בְּלִי בְּהַאֲזָכְרָה הַכִּלְלִית שֶׁל הָרַבִּים וְלִהְיוֹת גַּם בֵּין הַמְּרָצִים בְּבֵיתוֹ שֶׁל מֶרֶן הָרֵב וְצִלָּה עַל עֶרֶךְ כִּלְוֹת יִיב הַחֹדֶשׁ—כִּבְדֵּנוּ עָלֶיךָ בִּיחּוּד לְתַת גַּם מֵאֲמָר הָעֵרְכָה; הָעֵרְכָה בְּמוֹבְנָה הַמֵּלֶא שֶׁל הַמֶּלֶךְ הַזֶּה, צְרִיכָה לְהַתְרִיכוֹ מִסְבִּיב לְנִקּוּדָה אַחַת הַמִּסְמָלִת הָעִילִיּוֹת שֶׁל הָאִישִׁיּוֹת, וְקִשָּׁה לְתַפּוֹס נִקּוּדָה יְדוּעָה מִסְבִּיב לְאִישִׁיּוֹת שֶׁלֹּא הִיתָה מִצּוּמְצָמָה וּמוֹגְבֵלָה. קִשָּׁה לְצַטֵּט פְּרָטִים בַּחַיִּים אִישׁ שֶׁכָּלֵךְ בְּקִרְבּוֹ כָּל כֶּךְ תְּכוֹנוֹת גְּאוּנִיּוֹת נִפְשִׁיּוֹת וְאֲנוּשִׁיּוֹת. אֲפֹשֶׁר לְדַבֵּר עָלֶיךָ רַק בְּדֶרֶךְ כִּלְוִי: בְּגִדְלוֹת, בְּגִאוּנוֹת וּבַחֲכָמָה. יֵשׁ, סִינִי וְיֵשׁ, עוֹקֵר הָרִים, יֵשׁ פֶּעַם בּוֹר סִיד שֶׁאִינוּ מֵאֲבֵד טֶפֶה, וְיֵשׁ פֶּעַם מַעֲיֵן הַמִּתְגַּבֵּר, שְׁתֵּי הַתְּכוֹנוֹת בְּאִישִׁיּוֹת אַחַת— זוֹהִי יָקָר מִצִּיּוֹנוֹת. כְּמוֹכֵךְ בְּמִדּוֹת: יֵשׁ לְמַשֵּׁל בֵּר לְבַב רַחֲמָנִי רַךְ כְּקִנְיָה, וְיֵשׁ אֲמִיץ לְבַב תְּקִיף כְּאֶרֶץ, וְשִׁישְׁלוֹט אָדָם אֶחָד בְּשְׁתֵּי הַמִּדּוֹת וְיִרְסֵנָה לְדֶרֶךְ הַיִּשְׁרָה שֶׁתִּפְאָרֶת לְעוֹשֵׂי וְתִפְאָרֶת לֹו מִן הָאָדָם—הוּא מַחֲזֶה בְּלִי רִגִּיל, וְעַדִּי בְּשֶׁאֵר הַפְּרָטִים. בְּגִאוֹן יִשְׂרָאֵל זֶה הַתְּמוּזָה כְּשֶׁרִנּוֹת שֶׁעֲפִיִּר אֵינָם מִתְמוּזְגִים יַחְדָּו; זִכְרוֹנוֹ הִי נִפְלֵא, שְׁגוֹר הִי עַל לְשׁוֹנוֹ לֹא רַק מִקְרָאוֹת הַתִּנְכִּי וּמֵאֲמָרֵי הַתְּלָמוֹד אֲלָא גַּם לְשׁוֹנוֹ שֶׁל הַזֹּהָר וְהַרְמַבֵּם וְכוּ, וְעַם זֶה הִי גַּם, מַעֲיֵן מִתְגַּבֵּר. כִּשְׁנִפְתַּח מַעֲיֵנו קִשָּׁה הִי גַּם לֹו לְהַפְסִיק קִלְחוֹ, כָּל מִי שֶׁנִּגַּע בְּמִסְבָּתוֹ בְּאִיּוֹה מֵאֲמָר הַלְכִּי אוֹ אֲגִידִי בְּנִגְלָה אוֹ בְּנִסְתָּר אוֹ רַעֲיוֹן מוֹסְרִי—הַתְּחִיל מַעֲיֵנו לְנִבּוֹעַ כְּמַעֲט בְּלִי מַעֲצוֹר, זֶרֶם רַעֲיוֹנוֹתָיו שֶׁטְפוּ לֹא גְבוּל, וְמֵה שֶׁמִּפְלִיא בִּיּוֹתָר שֶׁכָּל דְּבָרָיו וְהַרְצָאוֹתָיו, בֵּין בְּשִׁיעוּרִים פִּלְסוֹפִיִּים בֵּין דְּרוּשִׁים וְרַעֲיוֹנוֹת מוֹסְרִיִּים, הַרְצִיא וְהִגִּיד בְּלִי כָּל שׁוֹם הַכְּנָה מֵרֹאשׁ, הוּא כְּתֵב פֶּעַם: „אֲנִי כוֹתֵב לֹא מִפְּנֵי שִׁישׁ בִּי כֹחַ לְכָתוּב אֲלָא מִפְּנֵי שֶׁאֵין בִּי כֹחַ לְשִׁתּוֹק“, וְאֵנוּ רֹאִינוּ שֶׁהוּא הִי מִפְּסִיק אֶת דְּבָרָיו וְאֵת כְּתוּבוֹתָיו לֹא מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִי לֹו עוֹד מֵה לְאֹמֵר וּלְכָתוּב אֲלָא מִפְּנֵי שֶׁהִי מוֹכֵרָח סוּיִם לְהַפְסִיק. וְהַכִּיל

והכיל בקרבו תכונות ומדות מה שעפ"ר הן נגדיות: ראינו בו עניות יתרה והכרת ערך עצמו, רכות לב והכנעה יתרה לעני פשוט קשה-יום עד שהי' מוכן לצייט לו לכל מה שיצוה עליו וילך לכל אשר ישלח לו, ועם זה היתה בו אמיצות ועוז רוח לצלי חק במקום שחכיר שזו דרושה לטובת כלל או פרט. הי' בכלל חלש הגוף וחמוג ועם זה גבור ברוח. הי' זמנים שקשה הי' לו כמעט לעמוד על רגליו וגם בעונה זו לא ידע ליאות מללמוד וללמד לדבר ולכתוב ומלהתאזר עוז ללכת כשהשעה דרשה לכך. כח המרץ שלו היו גדול מכל כח גוף רגיל בריא וחזק. כמעט כל ימיו לא ראו בו מהירות, שלווה ושקט ומנוח שכנו בו תמיד, ועכ"ז הכילו מעשיו זריזות לאין שיעור. הלא רובו של היום וחלק גדול מהלילה אפפוהו מבקרו שהטרידוהו מנוחה, ועם כלם דיבר והשיב בנחת כאילו יש לו די זמן בשי"ו, ועם כ"ז כל כך הרבה למד ולימד והשיב תשובות וכתב חדרית ומאמרים. ואחרי כל אלה השאיר אחריו גם ספרי גדולה של כרכים גדולים ורבים בכל מקצועות התורה. והכל שואלים ומשתוממים: מנין הי' לו הזמן הפנוי לכל זה?

אפילו שיחת חולין שלו היתה למוד גדול. כל ספוריו הכילו רעיונות מוסריים שלמים. כשהי' מטייל לרגלי בריאות עם חברת מרעים הי' למעין נובע גם בספורי מעשיות של גדולי ישראל, שכל עובדא וכל שיחה הכילה רעיון מוסרי גדול. כשהיינו בצוותא חדא בחיפה (לרגלי תעמולה לקרן תורה) והיינו הולכים לטייל לפנות ערב הי' עפ"ר חלק אחד מהטיול לשיחות בהלכה ובאגדה וחלק אחד לספורים ממעשי גדולים. אז אמרתי שכדאי הי' שגם ספוריו יקובצו בקובץ והי' גם הוא ילקוט חשוב ומענין. וחבל שלא נעשה זאת בחייו. ואהבת ישראל שלו היתה אהבה בלי מצרים. כאב את כואב הכלל והפרט. א"א הי' להשאיר במגרת שולחנו כסף, הראשון שהי' חודר לחדרו ומספר לפניו גודל עניו וצרת נפשו, הי' מוכן למסור לו את כל אשר מצא במגרתו. מתוך חבה יתרה לא הי' יכול להרגיש לפעמים גם בזיוף דברים, האהבה חפאה על הכל. לא בנקל מצא פגם במי שהוא. הוא ראה רק את המאור שבאחרים. ואהבתו לארי היתה כמו חידה. בעודנו ילד קטן נמשך לבו לזו הארץ בכליון נפש. אני לא ראיתי עלותו לשערי ארץ ישראל, — שמספרים שהראה התחבקות כעין זו של ר' זירא ור' אבא וחבריהם בדרך רגלים על סף ארץ ישראל, אבל הייתי נוכח בבואו, אז בשנת התרס"ד, פעם ראשונה, לירושלים עיר הקדש. בתחנה קבלנו את פניו יחד עם חותנו הגאון האדר"ת זצ"ל ורבנים ונכבדים רבים. כאשר עברה עגלתו (שהייתי גם אני בתוכה) על פני הר ציון וראה את חומת העיר קרע כדין בעינים זולגות דמעה וקדרו פניו, אבל מיד שנכנס לעיר פנימה — רוח אחרת נסכה עליו, זכה להיות בירושלם פנימה! פניו צחלו ונהרו כאילו מרחף בשמי מרומים, בהגיענו לבית הגאון האדר"ת זצ"ל התעלס עם

עם כלם בחדות, ביחוד מענין ירושלם וקדושתה. אחרי קבלת הפנים עליה על גג הבית להתבודד קצת, למחרת היום כשבאתי לבית הגאון האדרית זצ"ל — לחש באוני ר' מאיר דוד שאטלר נ"י שהוא חושש מאד לבריאות הרב האורח: שעות שלמות ורבות ביום ובערב הוא מטייל על הגג בדביקות ובחדות עין והשתפכות נפש, עיניו לשמים וכאלו אינו יודע את נפשו... אח"כ כשהשיחה נסבה עם הגאון האדרית זצ"ל ע"א הערת ר' מאיר דוד, אמר האדרית זצ"ל: נשמה גדולה שוכנת בקרבו שצמאה כל כך לאר"י ולירושלם...

כי זה כל האדם. שונה האדם מכל היצור: כל מין בעל חי יש לו תכונה אחת מיוחדת, וכל הסוג שותה בה. מעולם לא תמצא למשל תכונת הארי בכשבה. ולהפך, או תכונת יונה ותסידה בחי אחרת, וכו' וכו'. לא כן מין האדם: הוא כלול מכל התכונות, ושונה אחד מחברו בתכלית שינוי, וגם אותו האדם עצמו יכול להתהפך מזמן לזמן. בשעה שאמר הקב"ה, נעשה אדם בצלמנו" אמר זאת לכל היצור: נעשה בשותפות את האדם שיכלל בקרבו עילאית ותתאית (שבכלכם). האיש היכול לשלב את התכונות השונות לחברן ולחטבן, למלאה, ההכללה התכליתית, ולמוגן באהבת ה' והבריות—זה כל האדם, זי"ע ועכ"י.

### יחיאל מיכל טוקצינסקי

(מנהל ראשי של ת"ח וישיבת עץ חיים הגדולה בירושלים)

## תפארת ישראל

«ריגלי דאמוראי יום שמת בו אדם גדול קובעים אותו לכבודו ומדי שנה בשנה כשמיניע אותו יום מתקבצים ת"ח מכל סביביו וכאים על קברו להושיב ושיבה שם». (רש"י יבמות קכ"ב. בשם תשובת הגאונים).

בעת פטירתו של רבינו הגה"ק ז"ל אמרתי אז הפסוק שאמר דוד המלך על אבנר הלא תדעו כי שר וגדול נפל היום הזה בישראל. עוד ירגישו וירגישו מה שאין אנו מרגישים כעת. והנה במשך תקופת השנה הרגשנו את גודל השבר אשר נשברנו, הוא הלך למנוחות: אמרו חז"ל, כשחלה ר"ע נכנסו תלמידיו אצלו א"ל טוב אתה מגלגל חמה שגלגל חמה בעה"ז ורבינו בעה"ז ובעה"ב, אמנם אותנו עזב לאנחות, בעת שאנו נאנחים על צרות ישראל בארץ ובגולה, (כמו שאמר המקונן) כי שדונו צרים והפילו בנו חללים, בני ציון חיקרים, אשר אמרנו בצלו נח"י, והנה שבר ע"ג שבר ר"ל אשר אין לך יום כו'.

אמרו

אמרו חז"ל ג' ימים לבכי ז' להפסד מכאן ואילך אין אתה מרחם יותר ממני. אמנם יש הבדל בין הספד להספד ובין בכי לבכי כי מה שאמרו ג' לבכי אינו חיובי. זה רק כדי להפיס דעתו ש"א על מתו, כמו שמצינו במיתת בני אהרן, וידום אהרן וקיבל שכר על שתיקותו כמו. שכתב הזוה"ק ע"פ בנים אתם לדי. אל"ק לא תתגודדו. אמר הקב"ה לישראל הלא אתם בכלל בנים ואין דרך האב להרע לבנו ואני מעייל לכון לעלמין יקרין ע"כ לא תצטערו באבדן עולם ההבל. עכ"ל.

אמנם יש עוד ענין בכי שהוא בוכה על מיתת צדיק שזה גדר מצטער על צער השכינה כביכול. שקשה לפני הקב"ה סלוקו יותר מחורבן ביהמ"ק. על דמעות כאלו אמרו חז"ל הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנוזי: (לראות מה יבא לעתיד) וגבי מיתת צדיקים מצינו גבי משת ואהרן ויבכו בני ישראל שלשים יום. וענין ההספד הוא לטובת המת כמובא בזוה"ק כי ע"י הרמת קול ההספד הנשמה נאחזת בהבל הקול ועולה למעלה למקום מנוחתה. ותכלית ההספד לספר בשבחו של המת לעורר את העם להדבק במעשיו הטובים אשר ע"ז יהי לו נ"ר בעולם העליון. וחייב ההספד רק על מי שיודע להספיד אשר יוכל להעריך את ערכו של הנספד. לכן אמרו חז"ל בלשון כל המתעצל, משא"כ הבכי הוא חיוב על כל ישראל כמש"כ, וכל ב"י יבכו את השריפה אשר וכו' לכן אצל שמואל הנביא כתיב ויספדו לו כל ישראל, ללמדך שכ"א מישראל עשה לו הספד בביתו ובעירו כשם שנספד ברמה. מפני שכל ישראל היו מכירין מעלתו כ"א לפי הכרתו שהי מחזר תמיד בכל ערי ישראל ודן אותם בשעריהם.

ואני אם כי אינני כדאי כלל לדבר ולספר בשבחו של רבינו הגדול לתאר גאון עוזו וצדקתו. אמנם במקום גדולתו היתה ענותנותו להתקרב אלינו כ"כ אשר קומתו דמתה לתמר ושדיו כאשכלות הגפן נמוך מאד להשפיע לכ"א כפי ערכו שיוכל לקבל. ובפרט אשר הגאונים הצדיקים אשר ידעו את ערכו הגדול תארו לנו מעט מערכו הגדול. יכולים ג"א לפי הרגשותינו לספור ולבכות יחד מבלי הפוגות על שריפת בית אלקיננו, כי נשבה ארון ה': ש"ס בבלי ירושלמי ספרא ספרי תוספתא מכילתא זוה"ק מדרשים ספרי קבלה ספרי מחקר מרבתינו הקי. כל רז לא אניס ליי. ועליו אפשר לומר משמת רע"ק בטלה כבוד התורה (סוטה מ"ט) פרש"י. שהי נותן לבו לדרוש כל קוץ וקוץ של כל אות. אשר אז הבינו כולם שיש טעם ונימוק לכל אות יתירה. ואין אות אחת חלילה לבטלה ואין קוץ לבטלה. כי תורת אמת היתה בפיהו לעשות בירור הלכה מתחילת מאימתי קורין עד סוף עוקצין ועולה לא נמצא בשפתיו.

אמרו חז"ל משמת ריב"ז בטל זיו החכמה שהי דורש את המקראות כמין חומר (ב"ב קט"ז מנחות ס"ה) שהשתדלו המינים למצא מגרעות במסורת הקי שלנו וריב"ז השתדל להראות את המאור שבתורה לאלה שענים לא הבחינה בין אור לחושך

לחושך. וגם על רבנו זצ"ל י"ל שהוציא את זיו התורה מנרתיקה הן בפיו המסיק מרגליות הן בעטו המהיר והמהיר ותחת השפעתו התחילו אף הם לראות את המאור שבה. אמרו חז"ל משמת בן עזאי בטלו השקדנים כך אפ"ל על רבינו זצ"ל אשר שקידתו בתורה לא הי' לו דוגמתו. לא פסק פומי' מגירסא ולא הלך ד' אמות בלא תורה. לא ישן יותר מארבע שעות במל"ע וכל תורתו היתה נקנית לו בכל מ"ח דברים שהתורה נקנית בהם.

שקידתו העצומה בתורה לא הפריע אותו מלהשתתף כל ימיו בצערן של ישראל ומסר נפשו עליהם במס"נ ממש. כרועה נאמן השליך את נפשו מנגד בעד כאו"א מישראל. אלה אנכרה בחרדת קודש הרגעים הנוראים המזעזעים את כל נימי הלב וישאר דבר זה חקוק בלבבי, בעת שהלכתי עם רבנו זי"ע בשנת תרפ"ט בימי המאורעות לביה"ח, הדסה" להודע ע"י טלפון משלום אחינו בחברון, והי' בהזכירו לפניו את ארון אלקים הריגת קדושי חסידי עליון ויפול אחורנית ארצה ויתעלף, ואח"כ כאשר שב רוחו אליו בכה בכי מר וקרע את בגדיו כמו על ס"ת שנשרף ועל ב"י ועל עם ה' כי נפלו בחרב, ומשך איזה זמן אח"כ הי' לחמו לחם דמעה ומשקהו דמעות שלישי ולא שם כר לראשו, ומעת ההיא זקנה קפצה עליו והתחיל להרגיש יסורים קשים, אולי זה הי' הגורם למחלתו האנושה. צדקתו וחסידותו ופרישותו לו דומיה תהלה. לא הכיר בצורתא דווי כלל. היה מסור בכל רמ"ח אבריו לאהבת המקום, לאהבת ישראל ולארץ ישראל, לקרב את ישראל לאביהם שבשמים.

במקום גדולתו שם ענותנותו, ענותן מאד מהנעלבים והסולחים אף לאלו שהעציבו את רוחו הטהורה. ושמעתי כמה פעמים מפיה"ק שהי' מתפלל בכל יום עליהם שלא יענשו חלילה בסיבתו וסולח להם. לא שח שיחה בטלה מימיו בלי תועלת, והש"ח שלו הי' צריכין לימוד אשר בדבריו הי' אוצרות של יר"ש ומדות טובות. זכרתי ימים מקדם, כאשר זכיתי לעלות לאר"י בשנת תרס"ה שחרתי את פני רבינו זי"ע ביפו וקבלני בספ"י כדרכו בקודש לכ"א, אח"כ הלכנו לשוח מעט בשדה. בדרך קטפתי איזה פרח והתחלתי רבנו זצ"ל ואמר לי בחבה: תאמין לי שמימי נזהרתי לקטוף עשב או פרח אשר יכול לגדל עוד או לצמח, כי אין עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה ומכה אותו ואמר לו גדל! ובפרט באה"ק. הדברים האלו שיצאו מלב טהור וקדוש נכנסו עמוק בלבבי והתחלתי להרגיש ביותר מדת החמלה על כל דבר. חבל על דאברין ולא משתכחין. הי' חסיד הי' עניו ואיך אפשר להעמיד א"ע מלבכות בלי הפוגות. מי יעמוד בפרץ לסכן את עצמו במס"נ בעד כ"י הכלל והפרט. מי יגן בעדינו מהקמים עלינו. גודל השבר אשר נשברנו בשנה הזו, כמה גאונים צדיקים מאורי עולם קדושים חסידי עליון, זקנים משער שבתו ובחורים מנגינתם אשר נהרגו על קה"ש, יזכרם אלקיננו לטובה עם שאר צדיקי עולם וינקום לעינינו נקמת דם עבדיו השפוך. מי יתן ראשי מים ואבכה על חללי

בת

בת עמי, או לנו שכך עלתה בימינו! וע"ז אמר ירמי' הנביא איכה יעיב באפו ה' את ב"צ, השליך וכו' העיב לא נאמר אלא יעיב באפו אחרי שהשליך משמים ארץ תפארת ישראל. ועתה על כ"א מאתנו להתעורר בתשובה שלמה, וכבר אמרו חז"ל אם רואה אדם שיסורים באים עליו יפשפש במעשיו ולא חשיד קב"ה למעבד דינא בל"ד. שפכי כמים לבך, כמו שפרכת המים שלא נשאר בכלי מאומה, כן צריך לשוב מכל העבירות הן ב"א למקום הן ב"א לחבירו לכבד את התורה ולומדיה להתפלל מלב טהור שיתקיימו בנו חכמי ישראל, לגדל את בנינו לתורה ויראת שמים שזה הי' משאת נפשו של רבינו זי"ע, אשר כמה פעמים שמעתי מפיה"ק לשון המדרש אם התינוקות מצמצמים בסייהם מה שלומדים בחדר אלף בית עם הנקודות והטעמים קמץ א' פתח סגל וכו' אשר זה חבל פיהם שמקדש אותם, מטהר ומכשיר להיותם אח"כ מורי הוראות בישראל.

ועתה עלינו לשבר רוחינו בקרבנו לקרוע סגור לבבנו ולשוב בתשובה שלמה לאבינו שבשמים, שישקיף וירא בעני עמו וירחם שארית צאן מרעיתו ויקבץ עדרו יכנס צולעה ונדחה מקצות הארץ. ואז יקומו ויחי' ישני עפר והיו עינינו רואות את מורינו המורה לצדקה וכו' וכבוד ה' אשר אספהו עליו יורה, ונוכה במהרה לגאולה שלמה ונכתב ונחתם לחיים טובים בסשצ"ג ונוכה לבנין בית מקדשנו ותפארתנו בב"א.

אריה לוי

אריה לוי

(משגיח רוחני של ת"ת הגדולה "עץ חיים" ירושלים)

אריה לוי

## יום הזכרון

למלאות השנה הראשונה להסתלקותו של גאון ישראל וקדושו רבנו ומאורנו מרן ר' אברהם יצחק הכהן קוק וצוק"ל ראש הרבנים לארץ ישראל.

...

הרבנות הראשית לא"י מרסמה את הכרוז הבא :

ביום השישי הזה, ג' לחודש אלול תרצ"ו. תמלא השנה הראשונה להסתלקות ראש רבני ארצנו הקדושה הגאון צדיק יסוד עולם מרן אברהם יצחק (בהרב ר' שלמה זלמן הכהן) קוק וצוק"ל. הואיל ולרגלי המצב הנוכחי לא יוכל הצבור לעלות בהמונים על ציון קברו במרום הר הזיתים, לכן מתבקש הקהל לכבד את זכר רבה ומאורה של אה"ק בלמודים בצבור בבתי כנסיות ובתי מדרשות בכל רחבי ארצנו הקדושה ובאמירת תפלת קל מלא רחמים לעילוי נשמתו בהזכרת שמו ושם אביו. וגדולים צדיקים וכו' וימליץ טוב במרומים כי יהי נא קץ וסוף לצרותינו ותחלה וראש לפדיון נפשנו כיר"א.

הרצאות

## הרצאות על אישיותו של מרן זצ"ל

בש"ק כ"ו מנ"א, השבת שלפני יום הזכרון של רבנו מרן זצ"ל, סודרו בכמה בתי כנסיות ובמסיבות, עונג שבת בירושלים, תל אביב ושאר ערי הארץ, דרשות נאומים והרצאות על אישיותו ולדמותו הרוחנית של מרן ראש הרבנים זצ"ל. בשבת זו וביום החמישי ב' אלול, נערכו בתפלת הבקר אחרי קריאת התורה, בכל בתי תכנסיות שבאה"ק, הזכרות בתפלת אמ"ר לעילוי נשמתו הטהורה

## הספדים ואספות-אזכרה

מפני שיום הזכרון למלאת תקופת השנה לפטירת רבנו מרן זצ"ל, ג' אלול, חל ביום השישי עש"ק, הקדימו את ההספדים והאזכרות ביום שלפניו, ביום החמישי ב' אלול.

ביום ה' ב' אלול, בשעה שלש אחה"צ, נערך בהיכל ישיבת, מאה שערים" הספד גדול ברב עם על אותו גאון וצדיק רבנו מרן זצ"ל.

הספידו הגאונים: מוה"ר צבי פסח פרנק, מוה"ר איסר זלמן מלצר, מוה"ר יעקב משה חרל"פ, מוה"ר יוסף גרשון הורביץ ומוה"ר יחיאל מיכל טוקצינסקי. כל הגאונים הנ"ז תארו את גודל האבדה העצומה לכל עם ישראל, בהלקח ממנו קברניט הדור ומנהיגו, רבנו ומאורנו שהיה יחיד הדור בגאונות תורתו ויראתו, בצדקתו ובחסידותו, באהבת ד' ואהבת ישראל, במדותיו התרומיות ובמעשיו הגדולים והכבירים לעם ישראל ולארץ ישראל, וזו היא אבדה נוראה שאין לה חליפין ותמורה בדור יחום זה. דברי הגאונים המספידים עשו רושם גדול וחזק על כל הקהל הרב שעמד מדוכא ועטוף יגון וצער על סלוקו של אותו גאון וצדיק שקשה סלוקו כשריפת בית המקדש.

—בשעה חמש אחה"צ נערך הספד מר בבית הכנסת, זכרון משה". הספידו הרבנים הגאונים: ר' שמואל רפפורט, ר' מאיר סטלביץ (רב השכונה) ור' אלי-מרדכי הלוי ולקובסקי. קהל גדול מלא את בית הכנסת.

—הספד גדול נערך בבית הכנסת של רבנו מרן זצ"ל בהיכל ישיבת, מרכז הרב". הספידו ראש הישיבה הגאון מוה"ר יעקב משה חרל"פ, והרבנים הגאונים: ר' צבי יהודה הכהן קוק (בן רבנו) ור' נתן רענן (חתן רבנו). בעת ההספד נוכחו כל תלמידי ישיבת, מרכז הרב", חכמי הישיבות שבעה"ק, רבנים וקהל גדול.

—בשעה ארבע וחצי נערך הספד בבית הכנסת, "ישורון" בשכונת רחביה. הספידו: הרב הגאון ר' בן ציון קואינקא (ראב"ד הספרדים) והרב ר' יעקב ברמן. קהל גדול מלא את בית הכנסת בשעת ההספד.

—בשעה חמש נערך הספד בתחכמני באולם, אהל שם ע"י הרב הגאון ר' ברוך זונדל פרגולין וחרב ש. קלינשטיין.

הזכרות

—הזכרות מיוחדות נערכו ב־ארגון בני עקיבא, אלומה (אגודה למדעי היהדות) ובבית הכנסת במושבה, נוה יעקב. הרב ר' יצחק לוי (רב המושבה) הרצה על אישיותו של רבנו מרן זצ"ל.

## כינוס רוחני בבית מרן הרב זצ"ל

מטעם ארגון חרדים חברי כנסת ישראל בא"י, סודר בבית רבנו זצ"ל כינוס רוחני עם הרצאות תורניות מוקדשות לזכר רבנו מרן זצ"ל, ביום השנה הראשונה לפטירתו.

ביום ה' ב' אלול בשעה עשר וחצי בבקר התאספו אל הכינוס בבית הרב, מגדולי רבני ירושלים אשכנזים וספרדים, ראשי ישיבות, תלמידי חכמים וקנים וצעירים, בע"ב חשובים ומיקירי ונכבדי עה"ק. על השלחן שבאולם הגדול דלקו נרות רבים ועל ידו עמד הכסא הריק של רבנו זצ"ל. למראה הכסא הריק זלגו דמעות מעיני רבים ורוח עצב ויגון נסוך על פני כל הנאספים. יו"ר הארגון הרב הגאון ר' שמעון וינוגרד פתח את הכינוס בדברי הערכה לאישיותו המזהירה של רבנו זצ"ל והביע תודה להארגון בשם כל הנאספים על פעולתו החשובה מאד. ראשון להמרצים היה הגאון ר' יעקב משה חרל"פ ראש ישיבת מרכז הרב. במלים קצרים ונלהבים תיאר את האבדה הגדולה לכל בית ישראל. אח"כ עבר לדבר על גדלותו של רבנו זצ"ל, ביחוד התעכב על גדלותו היוצאת מן הכלל שידע להקיף ולהעריך את כל עם ישראל על כל כחותיו ומפלגותיו, ובכולן מצא נקודה של טוב ותוכן של קדושה. וככוכבים הללו שכל כמה שתסתכל בהם וכל כמה שתגדיל את הראות ע"י מיני זכויות מגדילות לא תוכל לראות ולהקיף את גדלם האמתי, כן ידע רבנו להעריך את גדלותו וקדושתו של ישראל, שכל מה שתגדיל אותו איננו עוד הפרצוף האמתי. כן היתה דעתו הק' שאי אפשר להשראת השכינה כ"א ע"י איחוד כל ישראל, כל הכחות והזרמים. ואתם הדבקים בד' אלקיכם חיים כולכם היום, דוקא בזמן שכולכם אז אתם דבקים בד' אלקיכם. הרגשות אלו היו נשואות עמוק עמוק בלבו הגדול והרחב של רבנו זצ"ל.

אחריו הרציאו הרבנים הגאונים: ר' חזקי' שבתי (מראשי הב"ד הספרדים), ר' יוסף לוי, ר' יחיאל מיכל טוקצינסקי, ר' אלי' מרדכי וולקובסקי, ר' משה אוסטרובסקי ור' צבי יהודה הכהן קוק (בן רבנו זצ"ל) שדבר דברי נעילה קצרה. הכינוס שארך כחמש שעות השאיר רושם עמוק על כל הנאספים.

## תל אביב.

היהדות התל-אביבית מלאה, ביום החמישי ב' אלול, חובת כבוד, בהעלותה ברבים את זכרו של ראש הרבנים לא"י רבנו מרן זצ"ל למלאת שנה לפטירתו. בבתי

בבתי כנסיות ובמקומות תפלה שונים נערכו אזכרות והספדים שבהם נתן ביטוי לעוצם רגש הכבוד וההערצה למרן הרב זצ"ל.

הספר גדול נערך בבית הכנסת הגדול בתל אביב במעמד קהל עצום. בגלל נסיעתם של הרבנים הראשיים הגרמ"א עמיאל והגר"ב עוזיאל בחו"ל. הספיד הרב הגאון ר' יוסף הלוי ראב"ד של יפו וחל אביב, שתיאר בקוים בולטים את דמותו הרוחנית של מרן זצ"ל, וציין כי השנה החולפת הוכיחה מה גדולה היא האבדה; במשך השנה בקשו בעולם היהדות התורנית החרדית ממלא מקום מרן הרב זצ"ל ולמרות שלא אלמן ישראל מגאוני וגדולי תורה ויראה, הרי בכל זאת לא נמצאה עד היום אישיות כמרן הרב זצ"ל. הרב המספיד הקדיש גם דברי אזכרה חמים לקדושי הישוב שנפלו קרבנות על קדושת השם והארץ וסיים בדברי התעוררות לתשובה. אחרי ההספד ערך חזן בית הכנסת תפלת אזכרה לעי"נ מרן זצ"ל. ההספד עשה רושם עמוק על כל הנאספים.

—הספדים מיוחדים נערכו בחיפה. פתח תקוה, ראשון לציון ובעוד כמה עירות ומושבות הארץ.

### העתונות העברית לזכר מרן זצ"ל

ביום מלאת השנה להסתלקות רבנו זצ"ל, הקדישו כל העתונים העבריים בארץ מאמרים רבים לכבודו ולזכרונו של מרן זצ"ל. מגדולי הרבנים, חכמים וסופרים שבא"י.

### הוצאת כל כתבי רבנו מרן זצ"ל

בזמן האחרון נוסד בירושלים ועד להוצאת כל כתביו וספריו של רבנו מרן הגרא"י קוק זצ"ל שנשארו אחריו וגם אלה שנדפסו בחייו. בראש תועד עומד הרה"ג ר' מאיר ברלין. חוץ מחיבורו הגדול והענקי ברור הלכה על הש"ס, אשר לפי רצונו של רבנו מרן זצ"ל אי אפשר להדפיסו בלעדי הוצאה חדשה של הש"ס, נמצאים בכתביד שלשים כרכים גדולים בכל מקצעות התורה; הלכה, אגדה, דרוש, מחשבה. קבלה, מחקר וכו' וכו', העומדים להיות נדפסים במשך שנתיים הבע"ל. לרגלי יום הזכרון הראשון להסתלקות רבנו מרן זצ"ל הופיע פרוספקט מפורט על כל ההוצאה של הספרים. (בחוברת הבאה תבוא אי"ה רשימה מלאה של כל ספרי רבנו זצ"ל).

כעת הולכים ונדפסים שני ספרים חשובים: משפט כהן שו"ת וחידושי דינים בהלכות התלויות בארץ (נדפס בפורמט גדול מחזיק 30 גליונות). וספר אורות הקודש פרקי מחשבה, רעיונות והגיונות, בדברי כבשונו של עולם בקדושת דרכי ההיות ותחיים (ארבעה כרכים כל אחד 30 גליונות).